De Levende Natuur 76 (6):128-132 (1973)

De broedvogels van het Dollardgebied

S. BRAAKSMA en W. DE WILDE
(Dienstvak Natuurbeheer van het Staatsbosbeheer)

In 1969 is in Limosa een artikel verschenen over de avifauna van het Eems-Dollardgebied (1). Dit artikel bevat o.m. een overzicht van de broedvogelbevolking van de Punt van Reide in de jaren 1947 t/m 1968 en van het buitendijkse gebied tussen de Punt en Nieuw Statenzijl van 1965 t/m 1968. Het artikel eindigde met een pleidooi voor het treffen van voorzieningen voor de vogels als de voorgenomen indijkingsplannen onverhoopt zouden doorgaan. Met een gevoel van dankbaarheid hebben wij inmiddels kennis genomen van het feit dat de Dollard eindelijk ook van regeringszijde de aandacht krijgt, die dit gebied zo ruimschoots verdient. Wij hopen van harte dat deze heroriëntering zal resulteren in het achterwege blijven van verdere aantastingen van de zeer grote natuurlijke rijkdom ter plaatse.
Het is uiteraard zaak dat bij een afweging van de verschillende belangen de ornithologische betekenis van het gebied zo goed mogelijk uit de verf komt. De vogels vormen hier immers verreweg de belangrijkste biologische waarde.
In het onlangs verschenen Dollard-nummer van het Waddenbulletin werden door Tjallingii (12) reeds een aantal belangrijke feiten vermeld over de broedvogelbevolking. Deze gegevens zijn echter, ingevolge de algemene opzet van het bedoelde artikel, onvolledig en vrij incidenteel van aard. Zij onderstrepen onder meer nog eens de vitale betekenis van het Dollard-gebied voor het voortbestaan van een groot deel van de kluten-populatie in Noordwest-Europa (zie ook 9, 10 en 11). Wij komen hier om nader te noemen redenen nog eens op terug.

Op het belang van de Dollard als pleisterplaats voor diverse soorten ganzen, eenden en steltlopers is inmiddels gelukkig al zo vaak gewezen (o.a. 3; 4; 6; 7; 15), dat wij er hier niet verder op in behoeven te gaan.
De broedvogelbevolking verdient echter zeker nogmaals de aandacht. Bij een onderzoek dat wij de afgelopen vier jaren hebben ingesteld, is ons namelijk gebleken, dat het aantal broedparen van de meeste soorten hier een duidelijk stijgende lijn vertoont.

De broedvogelbevolking van het buitendijkse gebied vanaf de Duitse grens nabij Nieuw Statenzijl tot en met de Punt van Reide is door ons in de jaren 1969 t/m 1972 steeds vrij grondig onderzocht. Hiervoor werden elk jaar 3 of 4 dagen in mei en/of de eerste helft van juni gereserveerd. Op deze dagen werd het gehele gebied doorkruist, waarbij ter plaatse aantekeningen werden gemaakt van alle vogels die werden gezien (en gehoord!) en van alle gevonden nesten. Tijdens enkele van deze terreinbezoeken werden wij door één of meer andere vogelkenners vergezeld. Een woord van dank voor hun medewerking is hier zeker op zijn plaats.
Het tellen van de broedvogels in het Dollard-gebied is namelijk beslist geen eenvoudige zaak. Het betekent heel wat kilometers lopen door ten dele vrij moeilijk begaanbaar terrein.
Wij maakten als regel een wandeling over iedere kavel van het buitendijkse gebied vanaf de dijk tot aan het water en daarna weer terug. De meeste kavels zijn door brede sloten omgrensd en nabij de dijk door een toegangswegje voor het vee in twee even grote

stukken verdeeld. Op dergelijke kavels liepen wij, als wij alleen waren, gerekend van de beginsloot gewoonlijk op ongeveer een kwart van de breedte heen en op ongeveer driekwart van de kavelbreedte terug en hielden daarbij, gewapend met 10 × 50-kijkers, alle opvliegende vogels op de desbetreffende kavel in het oog, waarna per kavel een zo nauwkeurig mogelijke aantalschatting werd gemaakt. Op de dagen dat mede-waarnemers beschikbaar waren, werd een soortgelijke werkwijze gevolgd, met dien verstande dat de kavels dan door twee mensen werden bekeken, die ieder voor zich zowel op de heen- als op de terugweg een kwart van de totale kavelbreedte voor hun rekening namen.
De niet gelijkmatig verkavelde gedeelten en de breedste rietvelden werden veelal samen geteld, waarbij de waarnemers soms ieder een aantal vogelsoorten voor hun rekening namen.
De vogels op de Punt van Reide werden steeds geteld tijdens een wandeling rondom het schiereiland, waarbij waar nodig enkele insteken werden gemaakt.

De resultaten van onze tellingen zijn in tabel 1 samengevat, waarbij ter vergelijking tevens de al eerder gepubliceerde gegevens over de jaren 1965 t/m 1968 zijn opgenomen. De vermelde aantallen zijn ten gevolge van de hiervoor geschetste werkmethode als regel gebaseerd op momentopnamen. Deze zijn uiteraard helaas in sterke mate beïnvloed door factoren als waterstand en weersomstandigheden. Het is bekend dat vooral de lagere delen van het buitendijkse gebied nogal eens te lijden hebben van overstromingen. De hierbij geleden verliezen worden gelukkig voor een belangrijk deel gecompenseerd door vervolglegsels van de gedupeerde vogels. Kort na een extreem hoge waterstand kan het gebied echter tijdelijk een relatief vogelarme indruk maken. Zo telden wij bijvoorbeeld in 1969 slechts 265 broedende Kluten, terwijl er volgens eerdere en latere tellingen van S. Tjallingii in totaal in feite plm. 500 broedparen aanwezig waren (in de tabel tussen haakjes vermeld). De resultaten van de zangvogeltellingen zijn op sommige teldagen o.m. beïnvloed door een harde wind, die het vrijwel onmogelijk maakte om alle zingende vogels te registreren. Overigens werd op zulke dagen uiteraard wel extra gelet op de aanwezigheid van vogels in de rietvelden. Hierbij werden met de kijkers vaak vogels gezien die kennelijk zaten te zingen zonder dat wij ze konden horen.
Het zal na deze uiteenzetting duidelijk zijn dat de genoteerde aantallen als minima dienen te worden beschouwd. Een speciale moeilijkheid vormen die soorten waarvan slechts een deel van de waargenomen vogels tot broedvogel mag worden gerekend, zoals bijvoorbeeld diverse eendesoorten en de Kemphaan. In deze gevallen is een schatting gemaakt op basis van het aantal gevonden nesten en op grond van waarnemingen van vogels met een uitgesproken territoriaal gedrag. Wellicht zijn tijdens de inventarisaties ook enkele ter plaatse zeer schaarse soorten geheel aan onze aandacht ontsnapt. Dit geldt bijvoorbeeld mogelijk voor Watersnip, Koekoek en Grote karekiet, waarvan in voorgaande jaren een enkel exemplaar is gehoord. Het Klein waterhoen is met een vraagteken in de tabel opgenomen, op grond van een in het Vogeljaar gepubliceerde waarneming van een roepend exemplaar in juni 1972 (8). Wij hebben deze soort hier zelf tot dusverre niet met zekerheid gezien of gehoord.
Een vraagteken is door ons tevens geplaatst bij enkele eigen waarnemingen van soorten, waarvan het broeden door ons tenminste in sommige inventarisatiejaren dubieus werd geacht. Een streepje wil zeggen dat de desbetreffende soort in het inventarisatiejaar zeker ontbrak als broedvogel.

Tabel 1. Aantallen broedparen in het buitendijkse gebied langs de Dollard vanaf de Duitse grens tot en met de Punt van Reide.

Soort	1965-68	1969	1970	1971	1972
Wilde eend	40	80	100	120	150
Wintertaling		3?	5?	4?	5?
Zomertaling	3?	3?	1?	1?	
Krakeend			2?	1?	
Pijlstaart	1?	1?	1?	1?	
Slobeend	40	45	70	35	40
Bergeend	2	5	5	5	5
Bruine kiekendief	1?	1	1?	1?	3
Patrijs	1?	2	1	2	3
Waterral	1?	2?	1?		
Klein waterhoen					1?
Waterhoen		3	2	8	10
Meerkoet		2?		4?	10
Scholekster	20	65	60	45	55
Kievit	30	50	50	50	65
Bontbekplevier					1?
Grutto	45	155	125	130	180
Tureluur	220	340	370	300	450
Bonte strandloper			2?		
Kemphaan	25	65	100	60	80
Kluut	220	265(500)	400	350	700
Stormmeeuw	1			1	?
Kapmeeuw	450	1600	1850	2000	3200
Visdief	100	65	70	130	160
Noordse stern	10	5			
Veldleeuwerik	20	45	40	35	35
Boerenzwaluw	1	1	—	1	—
Graspieper	15	40	50	45	45
Gele kwikstaart	10	40	30	40	40
Witte kwikstaart		1?	2?	1?	1?
Blauwborst		2?	2?	1?	
Snor		1?			1?
Kleine karekiet	15	25			25
Rietzanger	5	10	2	15	20
Baardmees					8
Grauwe gors				1?	1?
Rietgors	10	35	40	60	85

Uit de in de tabel vermelde gegevens blijkt dat het aantal broedparen van het paradepaardje van het Dollardgebied, de Kluut, vooral dit jaar sterk is toegenomen. Deze toename houdt wellicht ten dele verband met het verloren gaan van voormalige broedterreinen in de huidige Lauwerszeepolder. Naar schatting broedt nu al ongeveer een vijfde deel van alle Nederlandse Kluten in de Dollard (verg. 9).

Het gebied is echter niet alleen van grote betekenis als broedterrein van Kluten. Er blijken ook verscheidene andere interessante vogelsoorten te broeden, zoals onder meer Bergeend, Bruine kiekendief, Kemphaan, Visdief en Baardmees, terwijl voorts o.a. het broeden van Waterral en het nog niet door ons waargenomen Klein waterhoen waarschijnlijk mag worden geacht.

De in ons land als broedvogel zeer zeldzame Bonte strandloper werd door R. S. W. Wentzel in 1949 voor het eerst als zodanig vastgesteld op de Punt van Reide (1). In 1970 waren hier twee mogelijke broedparen aanwezig. Het broeden kon toen echter helaas niet met zekerheid worden vastgesteld.

Blauwborst, Snor en Grauwe gors zijn door ons alleen zingend waargenomen. Het broeden blijft vooralsnog twijfelachtig. Bij een vergelijking met de meergenoemde ten dele reeds eerder gepubliceerde gegevens, blijkt dat het aantal broedparen van de meeste vogelsoorten een duidelijk stijgende lijn vertoont. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Wilde eend (1965 ± 40, 1972 150), Scholekster (van 20 naar 55), Kievit (van 30 naar 65), Grutto (van 45 naar 180), Tureluur (van 220 naar 450), Kemphaan (van 25 naar 80), Kluut (van 220 naar 700), Veldleeuwerik (van 20 naar 35), Graspieper (van 15 naar 45), Gele kwikstaart (van 10 naar 40), Rietzanger (van 5 naar 20) en Rietgors (van 10 naar 85). Het aantal broedparen van verscheidene soorten blijkt dus in 8 jaar tijds met 200% à 400% te zijn gestegen. Bij de Rietgors is de toename zelfs nog aanmerkelijk groter.

De toename van het aantal Kapmeeuwen van ± 200 paren in 1965 tot ± 3200 paren in 1972 slaat echter alle records. De sterke vooruitgang van deze typische „cultuur-volger" zal de meeste natuurbeschermers weinig vreugde baren, evenmin als de recente vestiging van elders zeer gewone soorten als Waterhoen en Meerkoet.

De sterke toename van het aantal weidevogelparen en met name die van „kritische soorten" als Kemphaan en Tureluur zal daarentegen wel algemeen worden toegejuicht. Als wij de Kluut meerekenen, broeden hier nu al ruim 1500 paar steltlopers op naar schatting ± 600 ha grasland, hetgeen dus neerkomt op een gemiddelde dichtheid van circa 2,5 paar per hectare. Deze dichtheid evenaart die van de beste weidevogelgebieden in Friesland en Noordholland.

Het ziet ernaar uit, dat de Dollard thans een Tureluur-dichtheid bezit, die groter is dan die van enig ander terrein van dezelfde oppervlakte. Zo geeft bv. Hulscher (5) voor de Friese graslanden dichtheden die variëren van 1,1 tot 3,4 paren per 10 hectare. De grootste dichtheden werden overigens ook daar aangetroffen op buitendijkse terreinen.

De hiervoor geschetste snelle toename van vele vogelsoorten hangt stellig nauw samen met het feit, dat in het buitendijkse gebied tussen de Johannes Kerkhovenpolder en Nieuw-Statenzijl door begreppelingswerkzaamheden plaatselijk hogere delen ontstaan, waardoor het gevaar van overstroming in de broedtijd op deze delen aanmerkelijk kleiner is geworden. Of deze toename ook te danken is aan de rol, die het vuile veenkoloniale water bij de sedimentering heeft gespeeld, moet echter betwijfeld worden. Een nader onderzoek naar dit eventuele verband zou hier echter uitsluitsel over kunnen geven.

Samenvatting

In het in februari 1973 verschenen Dollard-nummer van het Waddenbulletin heeft Tjallingii (12) een aantal feiten vermeld over de broedvogelbevolking van dit unieke natuurgebied. Deze gegevens zijn echter, ingevolge de algemene opzet van zijn artikel, onvolledig en vrij incidenteel van aard.

In aansluiting op eerdere onderzoekingen (1) werd nu door ons gedurende vier jaren een vrij grondig onderzoek ingesteld naar de broedvogelbevolking in het Dollardgebied. Uit dit onderzoek komt als belangrijkste conclusie naar voren dat het aantal broedparen van de meeste soorten hier een sterk stijgende lijn vertoont. Kluut en Kapmeeuw zijn met resp. ± 700 en ± 3200 broedparen in 1972, thans duidelijk de talrijkste soorten.

De zeer grote waarde van de Dollard voor de Kluten, waarop reeds herhaaldelijk werd gewezen, wordt door de recente telgegevens nog eens extra onderstreept.

Deze telgegevens wijzen er tevens op dat de Dollard met een totaal van ± 400 broedparen een rijkdom aan Tureluurs bezit die zeer waarschijnlijk nergens in Nederland wordt geëvenaard.

De aanwezigheid van enkele in dit deel van ons land weinig voorkomende broedvogelsoorten zoals Bruine kiekendief en Baardmees (en mogelijk Waterral, Klein waterhoen en Blauwborst) verleent het gebied een aparte bekoring.

Litteratuur:

1. Braaksma, S. & A. Timmerman, 1969. De avifauna van het Eems-Dollardgebied. Limosa 42: 156-177.
2. Compaan, H., 1972. Redt de Dollard! Waddenbulletin 7/6: 27-29.
3. Dantuma, R. & P. Glas, 1968. Hoogwatertellingen in de Dollard van najaar 1966 tot voorjaar 1968. Waddenbulletin 3/3: 9-13.

De Levende Natuur 76 (6):128-132 (1973)

4. Dantuma, R. & P. Glas, 1973. De Dollard: Internationale pleisterplaats voor ganzen, eenden en steltlopers. Waddenbulletin, Dollard-nummer: 18-23.
5. Hulscher, J. B., 1970. De broedstand van Kievit, Grutto, Tureluur en Scholekster in Friesland in 1966-1969. De Levende Natuur 73: 255-262 en 269-274.
6. Loterijman, J. A., 1971. De ganzen van de Groninger noordkust en het Dollardgebied in de jaren 1968-1970. Waddenbulletin 6/5: 27-33.
7. Mooser, R. A., 1967. De waarde van de Groningse kust en de Dollard voor doortrekkende en pleisterende eenden, ganzen, steltlopers en meeuwen. Waddenbulletin 2/6: 14-23.
8. Taapken, J., 1972. Veldwaarnemingen LXXXVIII. Het Vogeljaar 20: 261.
9. Tjallingii, S. T., 1970. Inventarisatie van de in 1969 in Nederland broedende Kluten. De Levende Natuur 73: 222-229 en 251-255.
10. Tjallingii, S. T., 1971. De kluten van de Dollard. Waddenbulletin 6/1: 5-9.
11. Tjallingii, S. T., 1971. De kluten van de Dollard bedreigd! Waddenbulletin 6/2: 14-18.
12. Tjallingii, S. T., 1973. De biologische waarde van de Dollard. Waddenbulletin, Dollardnummer: 7-10.
13. Tjallingii, S. T., 1973. De biologische gevolgen van het dijk- en kanaalplan. Waddenbulletin, Dollardnummer: 10-12.
14. Tjallingii, S. T., 1973. Enkele momenten uit een klutenleven. Waddenbulletin, Dollardnummer, 12-17.
15. Zwarts, L., 1967. Twee hoogwatertellingen in de Dollart. De Levende Natuur 70: 100-109.

Over Leliehaantjes, Aspergetorretjes en andere bladkevers

A. J. BURGEMEESTRE

Eind juni 1972 werd ik door een stadgenote opgebeld, die had vernomen, dat ik mij voor insekten interesseerde en die vertelde, dat er in haar tuin (te Breda) torretjes op de lelieplanten liepen. De torretjes *(Lilioceris lilii,* Leliekevertje of Leliehaantje) nam ik met enkele larven en eitjes op een lelieplant in een bloempot ter nadere bestudering mee naar huis.

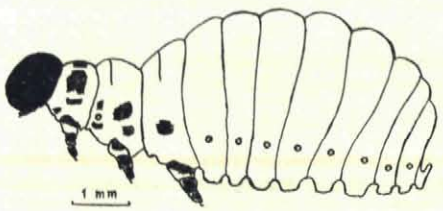

Fig. 1. *Larve van het Leliehaantje,* Lilioceris lilii.

Bij het doorkijken van mijn verzameling bleek zich daarin een exemplaar van een verwante soort, *Lilioceris merdigera,* te bevinden, dat ik in juni 1968 in het Liesbos nabij Prinsenbeek (Nb.) had gevangen.
Midden juni 1972 ving ik nabij Galder (bij Breda) op aspergeloof een aantal exemplaren van een tweetal andere keversoorten: *Crioceris asparagi* of Aspergetorretje en *Crioceris duodecimpunctata.* Verder werden er ook hiervan enige eitjes en larven mee naar huis genomen.
De genoemde keversoorten behoren tot de familie der Chrysomelidae (Bladkevers of Haantjes). Aanvankelijk werden ze tot één geslacht gerekend: *Crioceris* F. (6). Later werd echter door Reitter (5) het geslacht *Lilioceris* daarvan afgesplitst. *L. lilii* komt in tuinen op leliesoorten voor (2; 3; 5), voorts